

Filmoteka Szkolna

Temat lekcji: Film „Mój Nikifor” jako opowieść o artystach.

Opracowanie: Elżbieta Piotrowicz (ZSO nr 3 w Gliwicach)

Przedmiot: język polski, historia sztuki, koło filmowe

Etap edukacyjny szkoła ponadpodstawowa

Czas: 90 minut

Cele lekcji:

- doskonalenie umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieła filmowego,
- określanie funkcji, jakie w dziele filmowym pełnią wybrane elementy języka tej sztuki: kadr, oświetlenie, plany, scenografia, ścieżka dźwiękowa, aspekty kreacji aktorskiej – charakteryzacja, sposób poruszania się i mówienia, kostium,
- ćwiczenie gromadzenia, selekcjonowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł pod określonym kątem,
- doskonalenie umiejętności argumentowania, wnioskowania i dyskusowania na określony temat – wyrażanie sądów i ich uzasadnianie,
- tworzenie charakterystyki bohatera, dokonywanie pogłębionej analizy postaci, określanie światów wartości,
- rozważenie różnych aspektów bycia artystą (Włosiński i Nikifor, praca malarza a praca operatora filmowego, aktorstwo, zawody filmowe),
- kształtowanie wrażliwości estetycznej i etycznej,
- dokonywanie przekładu intersemiotycznego – język malarstwa, filmu, literatury – cechy malarstwa Nikifora; przedstawienie związków między malarstwem i filmem; różne tworzywa sztuki.

Metody pracy

- rozmowa nauczająca,
- dyskusja,
- praca z materiałem filmowym i ikonograficznym.

Formy pracy

- praca w grupach,
- praca z całą klasą.

Środki dydaktyczne

- film „Mój Nikifor” (reżyseria Krzysztof Krauze, Polska 2004),
- albumy z reprodukcjami obrazów Nikifora,
- wydrukowane kadry z filmu, zdjęcia.

Uwaga

Uczniowie oglądają cały film przed planowaną lekcją – w domu albo w ramach dodatkowych zajęć pozalekcyjnych. Klasa zostanie podzielona na kilka grup i zadaniem każdego ucznia będzie przygotowanie notatek, pomocnych przy opracowywaniu kolejnych zagadnień:

Grupa 1

Jak kreowana jest w filmie postać Nikifora? (charakteryzacja, kostium, aktorskie środki wyrazu, sposoby filmowania postaci, sytuacje z jej udziałem, znaczenie pierwszych i ostatnich ujęć).

Grupa 2

Jak kreowana jest w filmie postać Mariana Włosińskiego (charakteryzacja, kostium, aktorskie środki wyrazu, sposoby filmowania postaci, sytuacje z jej udziałem, znaczenie pierwszych i ostatnich ujęć).

Grupa 3

Jak o sobie i swojej twórczości myśli i mówi Nikifor; jak ocenia obrazy innych artystów?

Grupa 4

Jak o sobie i swojej twórczości myśli i mówi Włosiński; jak ocenia obrazy innych artystów?

Grupa 5

Jak do Nikifora odnoszą się ludzie (wybrane postacie z filmu – poza Włosińskim); kogo w nim widzą, jak o nim mówią, jak go traktują?

Grupa 6

Jak i dlaczego zmienia się stosunek Włosińskiego do Nikifora?

Należy także poprosić uczniów o to, żeby po obejrzeniu filmu poszukali w bibliotekach lub w Internecie informacji o Nikiforze i jego twórczości oraz zapoznali się z nimi.

Przebieg lekcji

Część wprowadzająca

1. Przypomnienie i uporządkowanie wiadomości o filmie – jego twórcach i bohaterach (rok produkcji, scenariusz i reżyseria, odtwórcy głównych ról).
2. Zapytanie uczniów, o czym można byłoby rozmawiać, przywołując różne aspekty filmu „Mój Nikifor”. W ich wypowiedziach prawdopodobnie pojawią się następujące propozycje:
  - samotność, wyobcowanie, wykluczenie
  - co to znaczy – być artystą
  - znaczenie wykształcenia i talentu
  - różne aspekty odpowiedzialności
  - samoocena a ocenianie innych
  - motywacje działań człowieka
  - co jest ważne dla ludzi
  - malarstwo jako inspiracja dla twórców filmowych
  - biografia jako materiał na film
  - jak budować rolę w filmie
  - co tworzy klimat filmu

Część centralna

1. Obejrzenie pierwszych 10 minut filmu. Komentarz – ten początek filmu przypomni wszystkim jego tematykę i klimat. Powinien więc być dobrym wprowadzeniem do rozmowy o różnych jego aspektach.
2. Podział klasy na sześć grup – taki, jak przy zadaniu domowym. Pracując w grupach, uczniowie analizują swoje notatki, uzupełniają je i porządkują. Wspólne opracowują wystąpienia, ilustrowane odwołaniami do konkretnych aspektów filmu (5 minut).
3. Prezentacja materiałów opracowanych przez poszczególne grupy (możliwe komentowanie bądź uzupełnianie przez reprezentantów innych zespołów).

Grupa 1

Pierwsze ujęcie – posterunek milicji – zarzuty wobec bohatera, jego milczenie (zbliżenie) – możliwe znaczenia tej sceny (interpretacja); specyficzny wygląd Nikifora w większości scen (zaniedbanie, brud, niechlujstwo); rola kostiumu i charakterystyki; podkreślenie niezwykłego podobieństwa postaci filmowej i rzeczywistej (znanej z fotografii); elementy sztuki aktorskiej Krystyny Feldman – np. sposób mówienia i poruszania się; przewaga planów bliskich i średnich – ich funkcja w filmie, znaczenie detali. Wiele scen pokazujących bohatera przy pracy; wymowa ostatnich scen z Nikiforem.

Kreacja bohatera jest dopracowana – wymaga wielu środków artystycznego wyrazu i zgody aktora (tu – aktorki!) na znaczną transformację własnego wyglądu; zwraca uwagę złożoność postaci;

pozwała widzowi zobaczyć wielkiego artystę i ciekawego człowieka w kimś, kogo trudno zrozumieć i polubić.

Grupa 2

Pierwsze ujęcia – w pracowni i z rodziną (jak jest w nich filmowany?); wstępne informacje o sytuacji bohatera; postać przy pracy i w relacjach z innymi ludźmi; rola Włosińskiego w rodzinie (sytuacje z żoną i dziećmi); sceny w Warszawie; ostatnia scena z bohaterem; filmowanie i kadrowanie skoncentrowane na postaci; znaczenie oświetlenia planów i wyborów tła do poszczególnych ujęć; kostiumy i charakterystyka – niezwracające uwagi, podkreślające przeciętność bohatera; oszczędne środki aktorskiego wyrazu; porównanie postaci filmowej z fotografiami (udostępnionymi przez nauczyciela).

Pozornie rola Romana Gancarczyka jest łatwiejsza, ale również wymaga dojrzałego i świadomego aktorstwa, żeby bez szczególnej charakterystyki i scen wyrazistych aktorsko zainteresować widza wiarygodnym bohaterem; pokazać złożoność relacji międzyludzkich i różnorodność reakcji – w zależności od sytuacji.

Grupa 3

Wybrane wypowiedzi i zachowania Nikifora; zbiera wyrzucone kartki – nieważne, na czym maluje; przechowuje swoje prace i wycinki z prasy na swój temat; wiesza swoje obrazki na ścianach; bardzo często szkicuje; mówi; „Nikifor zna niebo, zna piekło. Może malować” – możliwe znaczenie tych słów; krytycznie ocenia to, co robi Włosiński – poprawia jego pracę, mówi: „źle maluje, niedobre domy”; scena wspólnego oglądania albumu z reprodukcjami dzieł wielkich malarzy – krótkie komentarze Nikifora; poczucie własnej wartości; scena wernisażu w Zachęcie; Nikifor oglądający ikonostasy w cerkwi.

Pokazanie świadomego twórcy i odbiorcy kultury; malarza żyjącego we własnym świecie; przypisującego szczególne znaczenie swoim obrazom; wybierającego, co i dla kogo namaluje; podkreślenie, że ranga dzieła nie zależy od wykształcenia artysty.

Grupa 4

Wybrane wypowiedzi i zachowania Włosińskiego; stosunek do własnego dorobku – nigdzie nie eksponuje swoich prac; rozmowa z ojcem – o nieudanej wystawie i nieprzychylnych recenzjach; komentarz artykułu o Nikiforze („fabryka normalnie”); artysta a twórca ludowy; poczucie wygnania na prowincję; zgoda na twórczość użytkową („plastyk na gwizdek”); podziw dla uznanych artystów; reakcje na komentarze i poprawki Nikifora; samoocena postawy życiowej i artystycznej.

Portret niespełnionego, choć wykształconego, plastyka; tworzącego na zlecenie; niezadowolonego ze swojego dorobku; swoiście zaskoczony talentem i wysoką samooceną Nikifora.

Grupa 5

Rozmowa córek Włosińskiego o Nikiforze; różnorodność wypowiedzi i zachowań ludzi, którzy mieli z nim codzienny kontakt (pszczelarz Budnik, sprzątaczką, doktor Rosner, pielęgniarki, bufetowy na dworcu, urzędnik – znajomy Włosińskiego, kupująca obrazy, znawcy malarstwa, osoby, u których mieszka); artykuły prasowe, wernisaż – oglądający w Zachęcie (wypowiedź Andrzeja Banacha).

Dla jednych Nikifor jest głupim, upośledzonym, chorym, brudnym człowiekiem; bez tożsamości, niewartym zainteresowania; według innych jest postacią tajemniczą bądź wymagającą opieki; jeszcze inni widzą w nim geniusza albo kogoś, dzięki komu można zarobić.

Grupa 6

Początkowa obojętność, a nawet niechęć Włosińskiego wobec Nikifora (stwierdzenie: „on jest psychiczny”, zdenerwowanie, zamykanie się w pracowni); stopniowa zmiana postawy – zainteresowanie (szukanie informacji, rozmowy z ludźmi, wizyta w domu, gdzie mieszka Nikifor), zrozumienie, szacunek, przyjaźń (wycieczki, wspólne malowanie i spokojne rozmowy – nie tylko o sztuce), po przejęcie odpowiedzialności - wszechstronną opiekę i pomoc.

Pokazanie wyraźnej ewolucji postawy bohatera – zaopiekowanie się człowiekiem – kosztem własnego życia rodzinnego i zawodowego, uznanie Nikifora za artystę – a nie tylko twórcę ludowego; próba określenia motywacji działań postaci.

Filmoteka Szkolna

4. Rozmowa z całą klasą – rozważenie, kto jest głównym bohaterem filmu; czego dotyczy nasza wiedza o postaciach, a czego nie wiemy; jaką prawdę o ludziach, w związku z tym, poznajemy. Zwrócenie uwagi na zapis tytułu w czołówce (dwa rodzaje pisma; dwa kolory) i notkę Włosińskiego – na końcu; analiza i interpretacja tego zabiegu filmowego.
5. Skonfrontowanie informacji o Nikiforze ze źródeł pozafilmowych z tymi, które zawarte są w filmie Krzysztofa Krauzego – zauważenie ich zgodności, ale i wybiórczości. Wskazanie wspomnianych lub zasugerowanych w filmie (ale nie rozwijanych) ważnych wątków z biografii bohatera (np. Nikifor „to Łemko”, „uciekł wojsku”, „zna profesorów krakowskich”) – pytanie do uczniów, czy potrafią je pogłębić.
6. Zwrócenie uwagi na warstwę plastyczną filmu – zarówno w sposobach pokazywania postaci (sceny rozmów, dzieci Włosińskich), jak i w filmowaniu krajobrazów czy wnętrza w planach dalekich. Porównanie wybranych kadrów i ujęć (panoramy Krynicy i okolic, wnętrza Domu Zdrojowego) z obrazami Nikifora – podobieństwa kompozycyjne, kolorystyczne; wskazanie wyraźnych inspiracji malarskich; rozważenie ich funkcji w filmie; ocena zastosowanych rozwiązań.
7. **Do zrealizowania, jeśli wystarczy czasu.** Rozmowa o innych aspektach obejrzanego i omówionego filmu – ścieżka dźwiękowa, ilustracja muzyczna (określenie jej cech i znaczeń – spokojne, dosyć monotonne, ale melodyjne i raczej przyjemne motywy – ich związki z treścią i warstwą wizualną), praca charakteryzatora (zbliżenia twarzy i dłoni Nikifora), scenografa, kostiumologa – zauważenie znaczących elementów sygnalizujących czas akcji – ocena ich wyrazistości.

Część końcowa

Rozważenie, na ile znajomość kontekstów (np. biograficznego, socjologicznego, historycznego, artystycznego) wpływa na nasz odbiór dzieła filmowego. Określenie różnych aspektów bycia artystą, o których można rozmawiać, przywołując film „Mój Nikifor”.

Zadanie domowe

Poszukaj w Internecie recenzji dotyczących filmu „Mój Nikifor”; zapoznaj się z nimi; zapisz krótko, jakie opinie są wyrażone w dwóch wybranych tekstach; skomentuj je, uzasadniając swoje zdanie.